

Regele Mihai I și Securitatea: primii ani ai exilului

[King Michael I and the Securitate: the first years of the exile]

Elena-Adelina TUDOR

Facultatea de Istorie, Universitatea din București

t.elena.adelina@gmail.com

Rezumat

In this research, the main proposed direction focuses on the relationship that the Securitate had with the members of the Romanian exile and especially with the last monarch of Romania, King Michael I. It is well known that this institution was created specifically to ensure that the ideas of the regime were spread among the entire population and to control and repress any attempt of resistance from those who were not followers of a totalitarian regime, but it is also important to analyse how the Securitate informers went beyond the borders of the country, closely following the movements of Romanians in exile.

The first hypothesis refers to the area outside the borders and shows how the communist leaders did not succeed in imposing their authority in exile, since the Romanians were able to some extent to organize themselves around the king and take action to condemn the regime and the second hypothesis is based on the fact that despite the countless initiatives of the Romanians in exile to change the fate of Romania, this was not possible mainly because of the international context in which they carried out their activity. Thus, the paper aims at a multilateral approach to the subject, present on the one hand how the regime, the Securitate and the members of the exile were organised and functioned, and on the other hand how and when these two "camps" came to intersect in the first years of exile.

In order to carry out this research, we used a series of methods, especially the analysis of primary sources, such as documents from the Securitate`s archives or American documents. Also, we analysed some of the King`s Michael interviews, both online and published ones. At the same time, we had an objective and chronological perspective that helped us to present all the important events very clearly.

Through what has been identified up to this point, we can say that exile represented a space for action for its members and implicitly for King Mihai I, but despite all the efforts, the obstacles

encountered and the less favorable context did not allow them to achieve everything they set out to do. Also, the authority of the communist leaders was not evident abroad in the early years, it was only about permanent control, but without very clear interventions.

Cuvinte cheie: exile, monarchy, communism, the Securitate, supervision.

Articolul de față își propune să aducă în atenție perioada imediat următoare abdicării Regelui Mihai I, prin analiza raporturilor care s-au conturat între organele comuniste de la București și membrii exilului românesc. După înlăturarea monarhiei și instaurarea Republicii Populare Române, realitățile politice au suferit transformări semnificative, iar primii ani au reprezentat o perioadă de tranziție și de adaptare atât pentru regimul comunist, cât și pentru exilul românesc.

Este binecunoscut faptul că încă de la început noul regim a urmărit să se impună în rândul întregii populații prin toate mijloacele, pentru a controla și a reprimă orice tentativă de împotrivire venită din partea celor care nu erau adepții unui regim totalitar, fie că ne referim la cei din interiorul granițelor, fie la cei din afara lor, iar prezenta cercetare vizează cu precădere analiza modului în care informatorii Securității au depășit frontierele țării, urmărind atent mișcările românilor din exil. Este în egală măsură necesar să ținem cont că exilul nu a fost un spațiu omogen de acțiune și este interesant de observat felul în care exilații democrați au mai văzut în persoana regelui un punct de referință la acel moment, dar și cum s-au organizat aceștia de-a lungul primilor ani.

Prin urmare, lucrarea se va concentra asupra activității incipiente a membrilor exilului și implicit a Regelui Mihai I, dar și asupra mecanismelor Republicii de monitorizare a activității românilor din afară și mai ales a familiei regale, incluzând și măsurile care au fost adoptate pentru a se asigura că aceștia nu completează împotriva statului.

Principala ipoteză enunțată este aceea că liderii comuniști nu au reușit să-și impună în totalitate autoritatea în exil, întrucât românii au putut într-o oarecare măsură să se organizeze în jurul regelui și să demareze acțiuni de condamnare ale regimului. Cea de-a doua ipoteză se referă la faptul că în ciuda inițiativelor nenumărate ale românilor din exil de a schimba soarta României, acest lucru nu a fost posibil mai ales din cauza situației internaționale și a contextului dificil în care aceștia își duceau activitatea. Astfel, în articolul de față urmărim probarea acestor ipoteze, prin expunerea principalelor evenimente și demersuri ale perioadei amintite.

Începutul exilului – Plecarea Regelui Mihai I din România

Înainte de abordarea temei propuse, trebuie să trecem în revistă în primul rând câteva date despre fenomenul exilului și subiectul lucrării de față în ansamblu, considerând utilă și o explicație teoretică a acestui concept, până la concentrarea atenției asupra raporturilor conturate între Regele Mihai I și organele comuniste de la București în perioada imediat următoare abdicării.

Când vine vorba despre exil, ne putem referi la cel puțin două situații, întâlnite recurent în rândul statelor monarhice: pe de-o parte starea generată de tensiunile politice și schimbarea de regim (adesea prin forță), care atrage după sine înlăturarea foștilor lideri și expulzarea lor în afara granițelor, iar pe de altă parte, starea creată de renunțarea monarhului la tron și la prerogativele regale, din proprie voință sau constrâns. Totuși, majoritatea exilurilor au fost o consecință a conflictelor militare sau a crizelor interne de la anumite momente. Odată cu acest fenomen, apar modificări atât la nivelul statului, cât și la nivel individual, în rândul persoanelor implicate. Prin urmare, asistăm la schimbarea liniei politice și ideologice, dar în egală măsură și a valorilor și principiilor care stăteau anterior la baza statului respectiv¹.

Exilul Regelui Mihai I, subiectul pe care urmează să-l aducem în atenție, începe ca urmare a abdicării forțate prin care regimul monarhic din România va fi înlăturat definitiv. Ultimul suveran, alături de familia sa și o parte dintre apropiații Casei Regale vor fi nevoiți să părăsească țara rămasă în mâinile comuniștilor, fapt care se va menține pentru jumătate de secol.

După momentul 30 decembrie 1947², regelui nu i s-a dat un anumit timp pentru a părăsi țara, dar acesta a considerat că cel mai bine ar fi să nu amâne plecarea și a pornit spre Sinaia pentru a-și face bagajele. Controlul noilor organe de la București a început imediat, plecarea fiind atent supravegheată, chiar de o comisie care s-a ocupat de inventarierea tuturor bunurilor și care s-a asigurat că familia regală nu va lua din țară decât ceea ce era de maximă necesitate. În final, regele a fost lăsat să ia cu el și patru mașini, chiar suveranul mărturisind că nu știe de ce i s-a permis acest lucru³. Putem interpreta această situație ca o intenție a comuniștilor de a distorsiona realitatea

¹Diana Mandache, *Exilul Regelui*, Ed. Curtea Veche, București, 2016, p. 8.

²Data la care Regelui Mihai I i s-a impus să semneze actul abdicării.

³„Regele Mihai I, despre plecarea din România, după abdicare din anul 1947”:
https://www.youtube.com/watch?v=ag_r1VB2UiE, accesat pe 24.07.2023.

legată de bunurile cu care aveau să plece în străinătate, însă dezbaterile legate de această problemă conduc la teorii diverse.

Drumul spre gară a fost și el unul destul de tensionat, fapt descris de rege în declarațiile sale, acesta fiind însoțit în mașină de membrii ai Comisiei de control. La momentul sosirii, suveranul a salutat polițiștii și șoferii din escorta Siguranței și s-a îndreptat spre peronul gării, unde îl aștepta trenul cu destinația Elveția. Totul s-a întâmplat cu rapiditate și discreție, în aceeași atmosferă tensionată. După ce ușa a fost închisă, iar obloanele vagonului au fost coborâte, militarii au fost însărcinați cu verificarea fiecărui compartiment pentru a nu exista și alte persoane în tren, unele persoane au fost chiar percheziționate, iar la fiecare vagon se afla un soldat înarmat⁴.

Jacques Vergotti⁵ a fost cel care a primit programul trenului ce avea să ducă familia regală spre Lausanne, iar imediat ce trenul s-a pus în mișcare, în mintea regelui a apărut o singură întrebare: „Ajungem noi să ieșim din țară sau cumva or să întoarcă trenul să meargă Dumnezeu știe unde?”⁶. O reacție care nu putea fi altceva decât produsul incertitudinii și nedumeririi create de o clasă politică controlată de Uniunea Sovietică, care cu doar câteva zile înainte îl forțase să abdice.

Punctul marcant al acestei călătorii este cel în care, ajunși pe teritoriul american, într-una din gări, trenul a oprit și un jeep s-a apropiat. În acel moment, un căpitan american a urcat în tren și a anunțat: „Sire, acum sunteți liber!”⁷. Atunci, după zile întregi de incertitudini, familia regală a știut că nu a fost predată Moscovei.

În ziua următoare au reușit să ajungă în Elveția fără să întâmpine probleme, chiar dacă nu li se oferise viza din cauza rapidității cu care s-au derulat lucrurile la plecarea din țară. Așadar, regele ajunge la Lausanne, unde este așteptat de câțiva membrii din familie, de români stabiliți acolo, dar și de elvețieni care strigau: „Trăiască Regele! Trăiască Libertatea!”⁸ În ciuda atitudinii primitoare din afară, când vine vorba de ceea ce a simțit la momentul plecării din țară, Regele Mihai I a spus doar atât: „eram cu moartea în suflet!”⁹. Perioada acesta se va dovedi una presărată cu foarte multe cumpene, încercări, dar, totodată, și momente de bucurie, în special pe plan

⁴Stelian Tănase, *Conversații cu Regele Mihai*, Ed. Corint, București, 2018, p. 155.

⁵De origine greacă și pregătit ca militar la București, a fost ofițer de ordonanță al Regelui Mihai I și l-a însoțit pe acesta în exil.

⁶Stelian Tănase, *op.cit.*, p. 155.

⁷Ivor Porter, *Mihai I al României, Regele și țara*, Ed. Allfa, București, 2007. p. 180.

⁸Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Regele Mihai I al României*, Humanitas, 1992, p. 72.

⁹Stelian Tănase, *op.cit.*, p. 157.

personal. Aproape jumătate de secol ultimul monarh al României a fost nevoit să-și construiască o viață departe de țara sa, dar, în acest timp, a depus eforturi pentru a păstra legătura cu românii, având în continuare un simț al datoriei față de poporul său.

Exilul Regelui Mihai I a început astfel în 1948 și s-a dovedit a fi unul mult mai îndelungat decât s-ar fi așteptat, continuând chiar și după căderea regimului comunist din România. În toți acești ani, în timp ce regele încerca să-și construiască o viață adaptată unor noi realități, dar și să militeze împotriva regimului de la București, organele comuniste din țară s-au asigurat în fiecare moment că nimic din activitatea familiei regale nu este trecut cu vederea sau nu rămâne neobservat.

Regele Mihai I în atenția Securității

Având în vedere că urmărim analiza relațiilor dintre fostul monarh și conducerea de la București în perioada exilului, dosarul regelui din cadrul Arhivelor Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității ne arată în ce condiții și prin ce mijloace se derulau aceste campanii de supraveghere. Dată fiind natura secretă a acțiunilor de urmărire, multe dintre notele și rapoartele întocmite de agenții din exil nu oferă detalii despre aceștia, ceea ce face mai dificilă obținerea informațiilor despre cei care au jucat acest rol. Numele pe care le regăsim totuși pe unele rapoarte sunt „Răsvan” și „Sergiu”, fără alte detalii care să permită identificarea lor. Totodată, multe dintre documente transmit informații similare sau sunt incluse mai multe copii ale acelorași documente, ceea ce reduce conținutul surselor, în aparență semnificativ.

Tot analiza surselor ne arată că cel puțin în faza inițială a acțiunilor de urmărire, rețeaua de agenți nu era atât de bine definită, iar unele informații se dovedeau uneori a fi eronate. Spre exemplu, în mai multe note transmise către România apare mențiunea că ex-regele Mihai se va căsătorii cu Ana de Bourbon-Parma în Danemarca sau Olanda, dar și că își va stabili domiciliul pe teritoriul american sau în Paraguay. De asemenea, se aducea în discuție relația cu ex-regele Carol al II-lea și existau teorii și despre posibilitatea ca cei doi să se întâlnească, iar Mihai să locuiască în Portugalia. Toate aceste variante însă nu au fost concretizate niciodată, fiind mai mult vorba despre o multitudine de zvonuri. Acest lucru poate fi pus atât pe seama incertitudinilor apărute la începutul exilului, când nimic din ceea ce se întâmpla în viața familiei regale nu era sigur, dar și pe seama sistemelor de urmărire, care sufereau unele lacune, fiind încă în proces de construcție și organizare.

Pe lângă informațiile care s-au dovedit în final neadevărate, când vine vorba de modul în care erau formulate rapoartele pentru România, structura era destul de ambiguă, iar în unele cazuri

ne lovim de diverse prescurtări sau fraze incomplete. Aceste lucruri generează în egală măsură o stare de scepticism față de veridicitatea unora dintre documentele care ajungeau în țară.

Nu în ultimul rând, foarte multe dintre documentele identificate aparțin publicațiilor vremii, fiind preluate din diverse articole din presă, din declarațiile de la posturile de radio sau interviuri acordate de fostul monarh cu prilejul anumitor evenimente, în special în primii doi ani ai exilului, când planurile diasporei erau încă în curs de stabilizare, ceea ce arată că rețeaua informatorilor de la început nu era atât de bine extinsă și dezvoltată încât să-și colecteze propriile date.

Noii lideri comuniști au fost interesați din primul moment de inițiativele și mișcările membrilor din afara granițelor, iar printre primele documente identificate se regăsesc cele care sugerau că în exil se urmărește realizarea unei „conspirații”, al cărui centru va fi la Washington. Se afirma faptul că ex-regele va fi ales la conducerea unei mișcări antidemocratice împotriva RPR și a URSS, obiectul fiind acela ca „trădătorii poporului român” să se poată întoarce, cu ajutorul agenților străini, pentru a impune imperialismul anglo-american. Mai mult, „personalitatea lui Mihai va fi ținută mereu în fața publicului, adică a războiului contra Uniunii Sovietice. El va fi zugrăvit în fața opiniei publice ca un conducător al eliberării naționale românești”¹⁰.

Același articol prezintă și date referitoare la structura și modul de organizare al acestei „conspirații”, astfel acest stat major constituit în jurul lui Mihai sau chiar al unui un alt membru al familiei regale, îi va avea în componență pe mulți dintre foștii lideri ai țării, printre care Generalul Nicolae Rădescu, Constantin Vișoianu, Grigore Niculescu-Buzești, Viorel Tilea și Carol Davila¹¹.

În acest sens, la puțin timp după stabilirea fostului suveran la Lausanne, acesta primește vizite din partea celor mai sus amintiți, mai exact Rădescu și Buzești, fiecare având un motiv bine stabilit pentru care doreau să se întâlnească cu ex-regele. Rădescu a făcut această vizită cu scopul de a-l convinge pe Mihai I „să stea în fruntea unui front de eliberare anticomunist, care ar urma să cuprindă toate grupările politice aflate în exil, indiferent de natura lor. Buzești a venit însă în Elveția trimis de Vișoianu cu o invitație pentru ex-rege, aceea de a veni în Statele Unite¹². Discuțiile cu fostul suveran s-au desfășurat separat din cauza neînțelegerilor care apăruseră la acel

¹⁰ ACNSAS, *Fond SIE*, Dosar 6096, Vol. I, ff. 15-19.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 20, Notă din 11 februarie 1948.

moment între exilați, în special cu privire la componența pe care ar fi trebuit să o aibă această formațiune.

Pe lângă documentele care atestă starea de incertitudine de după sosirea ex-regelui în exil și relațiile destul de tensionate dintre membrii exilului, regăsim în rapoartele aduse în atenția organelor de la București și informații care vizau principalele acțiuni și vizite demarate de membrii familiei regale, inclusiv cele legate de așa-numitul guvern în exil și activitatea acestuia, dar și date despre viața personală a familiei. Odată cu trecerea anilor și perfecționarea rețelei de agenți, vom găsi și planuri de acțiune în vederea organizării operațiunilor de urmărire din afara granițelor, dar și numeroase nume de cod care descriau persoanele și locurile din exil.

Vizitele în lumea liberă și condamnarea abdicării

Printre primele acțiuni derulate de fostul suveran în exil se regăsesc vizitele din primăvara anului 1948 din lumea liberă. La finalul lunii februarie, din „New York Herald Tribune”, aflăm că ex-regele Mihai urmează să pretindă tronul și să inițieze mișcarea „România Liberă”. Se menționează, de asemenea, o vizită la Paris, urmând ca pe 5 martie să plece spre Statele Unite, acolo unde urmărește strângerea de fonduri pentru acțiunea amintită. Posibilitatea ca fostul suveran să solicite recăpătarea tronului venea chiar din modul în care a fost redactată declarația de abdicare, argumentând că situația din România nu a fost generată de voința poporului și că prin plecarea sa a evitat și mai multe neplăceri care ar fi putut fi stârnite de sovietici¹³.

Vizitele din primăvara anului 1948 au reprezentat un moment important din istoria exilului, pentru că, pe lângă discuțiile și întrevederile dintre fostul rege și principalii lideri politici democrați, acestea au creat contextul potrivit prin care Mihai I să poată condamna actul abdicării și modul în care acesta a fost nevoit să părăsească România. Astfel, pe 4 martie 1948, la Londra, ex-regele a susținut o conferință de presă prin intermediul căreia a declarat că actul i-a fost impus și că el încă se consideră rege al României, afirmând că: „Nu mă consider în niciun fel legat de un angajament contractat forțat. Cu credință neclintită în viitorul României, rămân cu același devotament și putere de muncă în slujba poporului de care mi-am legat soarta”¹⁴.

Ca urmare a declarațiilor făcute de ex-regele Mihai I au apărut și puncte de vedere din partea comuniștilor, care vedeau acest eveniment ca o urmare a „sforțurilor făcute de guvernele britanic și american să pună pe acest tânăr nu prea strălucit în serviciul campaniei lor generale de

¹³*Ibidem*, f. 31, Extras din „New York Herald Tribune”, 28 februarie 1948.

¹⁴*Ibidem*, f. 39, Extras din „Vocea Americii”, 4 martie 1948.

însăimântare împotriva democrațiilor răsăritene”¹⁵. Cu alte cuvinte, catalogau această acțiune ca parte a unei mișcări mai ample demarate de Marile Puteri, la care fostul monarh a acceptat să contribuie.

Din rapoartele transmise de către agenții responsabili cu urmărirea fostei familii regale, aflăm câteva date și despre modalitatea în care ar fi fost realizată această declarație. Informațiile furnizate către România vorbesc despre posibilitatea ca textul să fi fost creat cu acordul britanicilor și americanilor, dat fiind faptul că ex-regele avea deja conținutul tipărit. Un alt eveniment care atrage atenția informatorilor este legat de plecarea ambasadorului american Lewis Douglas la Washington, trezind astfel suspiciuni că acesta urmează să prezinte în SUA planurile fostului suveran, în special cele legate de formarea unui guvern provizoriu în exil, despre care dorise, de asemenea, să vorbească în declarația pe care a susținut-o la Londra, dar a fost ulterior sfătuit să mai aștepte¹⁶.

Printre scopurile vizitei de la Washington a fost enunțat și planul fostului monarh de a crea în exil această „mișcare liberă română”, care să devină la momentul potrivit un guvern al românilor din exil, la conducerea căruia să se afle Generalul Rădescu. Totuși, din partea americanilor și francezilor existau încă rezerve, întrucât în contextul internațional destul de incert și complicat, ar fi putut fi interpretat ca un act insurecțional¹⁷, motiv pentru care acest lucru se va concretiza abia mai târziu. Vizita din SUA a durat între 10 martie și 8 aprilie 1948, iar toate pregătirile au fost făcute de către Departamentul de Stat¹⁸.

Ajuns la New York, Mihai I a răspuns întrebărilor venite din partea ziariștilor, afirmând în primul rând că nu intenționează să formeze un guvern, dezmințind astfel știrile apărute, cel mai probabil pentru a păstra încă discreția cu privire la planurile de viitor. Întrebat fiind despre actualii lideri ai Partidului Comunist Român, acesta a încercat să evite răspunsurile categorice, dar interpretarea informatorilor a fost aceea că a „lăsat să se întrevadă dușmănia necontestată față de conducătorii poporului”¹⁹. În cadrul aceluiași interviu, a fost întrebat și despre poziția populației din

¹⁵*Ibidem*, f. 44, Extras din „Daily Worker”, 5 martie 1948.

¹⁶*Ibidem*, ff. 45-46, Raport din 6 martie 1948.

¹⁷*Ibidem*.

¹⁸Diana Mandache, *op.cit.*, p. 35.

¹⁹ACNSAS, *Fond SIE*, Dosar 6096, Vol I, f. 63, Notă din 13 martie 1948.

România față de cele întâmplate la momentul abdicării, iar Mihai I a răspuns că poporul îi este credincios²⁰.

Totodată, documentele ne furnizează informații și despre atenția care i se acorda fostului suveran în SUA, care treptat a ajuns să se diminueze. Dacă la începutul vizitei exista mai mult interes față de intențiile acestuia și motivele vizitei, pe parcurs știrile și publicațiile au început să scadă în intensitate și să nu mai fie atât de concentrate pe natura politică, cu atât mai mult cu cât ex-regele a adoptat o atitudine mai temperată în cadrul discursurilor și aparițiilor publice. Această abordare poate fi justificată prin încercarea de a nu provoca României sau Uniunii Sovietice impresia că ex-regele duce o campanie ofensivă împotriva acestora. Prin urmare, nici planurile referitoare la posibilul guvern din exil nu au fost oferite publicității, chiar dacă în mod neoficial existau consultări și dezbateri pe acest subiect²¹.

Un moment semnificativ din perioada petrecută în SUA este reprezentat de vizita fostului suveran la Casa Albă, pentru a se întâlni cu președintele Truman. Mihai I a fost întâmpinat de o mulțime numeroasă și conform protocolului impus²². Din documentele furnizate aflăm totuși că discuția a fost mai degrabă una de curtoazie, iar subiectul Comitetului nu a fost adus în atenție.

În cadrul unor discuții mai puțin oficiale în contextul evenimentelor de la Washington, ex-regele a fost întrebat și despre viitorul României și dacă acesta crede într-o revenire a monarhiei. Mihai I a afirmat că da, ceea ce stârnit râsete și aplauze printre cei prezenți. Fiind, de asemenea, întrebat despre numărul celor care sunt acum comuniști în România a spus că nu are cunoștință de o cifră clară, cifră care ar fi fost oricum destul de improbabilă după un timp atât de scurt de la schimbările din țară, cu atât mai mult cu cât libera exprimare a preferințelor politice era un mare act de curaj. Urmărind modul în care fostul monarh a răspuns întrebărilor, cei prezenți au afirmat că dacă tronul nu îl va putea recăpăta, cu siguranță i s-ar potrive un rol de diplomat, fiind de fiecare dată cumpătat și calculat în declarații²³.

Ex-regele a oferit un interviu și cu ocazia unei întâlniri de la Clubul ziariștilor străini, în cadrul căreia a declarat că „România va păstra legăturile firești cu tradiția ideii de libertate din Europa occidentală. Sunt convins că poporul român este hotărât să sprijine ideile internaționale

²⁰*Ibidem.*

²¹*Ibidem*, f. 68.

²²*Ibidem*, f. 77, Notă din 25 martie 1948.

²³*Ibidem*, ff. 78-79, Notă din 26 martie 1948.

bazate pe pace și unitate”²⁴. Observăm, astfel, că majoritatea celor transmise de fostul suveran cu prilejul vizitelor și interacțiunilor cu lumea liberă, făceau inevitabil referire la promovarea democrației și condamnarea regimului instaurat la București împotriva voinței poporului român.

Alte documente din timpul vizitelor în SUA care ne-au atras atenția sunt cele care menționează un posibil asasinat al fostului monarh. Se vorbește despre unele măsuri suplimentare care ar fi fost luate în ceea ce privește întărirea protecției și a gărzii regale, cât și schimbarea hotelului la care se afla familia regală²⁵. Totuși, despre acest episod nu am identificat foarte multe detalii, motiv pentru care pentru moment trebuie păstrat un anumit grad de scepticism față de veridicitatea acestor informații.

Despre aceste vizite ale lui Mihai I la Londra și apoi în SUA s-a discutat mult atât în România, cât și pe plan internațional, fiind considerate pași importanți în vederea schimbării destinului României. Generalul J. Vergotti, în una din convorbirile purtate cu un român aflat în exil, dovedit mai apoi a fi informator al Securității, spunea că: „O să auzi lucruri mari în curând din America!. M.S. se duce să se prepare pentru rolul mare istoric pe care-l are de jucat în destinele României și a păcii mondiale. Noi trebuie să-l ajutăm să-și ducă la îndeplinire această mare misiune!”²⁶ Afirmațiile lui Vergotti pot fi catalogate ca unele destul de idealiste, dar se remarcă totodată și puternicul devotament care exista față de monarhie și de valorile promovate de aceasta.

Tot referitor la această vizită trebuie menționat și faptul că admirația față de ex-regele României nu a fost unanimă. Documentele arată că la momentul sosirii sale, unii români au realizat manifestatii de susținere față de Republica Populară Română, „cea mai tânără democrație din lume”, fostul suveran fiind declarat fascist și acuzat că vizita sa nu are nicio legătură cu România, ci cu încercările de a se alia cu americanii pentru obținerea petrolului românesc. Mai mult, aceștia denunțau decizia americanilor de a sprijini monarhiile și foștii fasciști și transmiteau mesaje clare împotriva fostului monarh prin sloganuri precum: „Trimiteți-l pe Mihai în luna de miere înainte să ne trimită el băieții la război”²⁷ sau „Scoateți fasciștii afară, păstrați America liberă”²⁸.

²⁴*Ibidem*, f. 82, Notă din 27 martie 1948.

²⁵*Ibidem*, f. 83.

²⁶*Ibidem*, f. 88, Notă din 30 martie 1948.

²⁷Traducere realizată de către autoare din limba engleză: *“Send Mihai on his honeymoon before he sends our boys to war”*.

²⁸Traducere realizată de către autoare din limba engleză: *“Throw the fascists out, keep America free”*. ACNSAS, *Fond SIE*, Dosar 6096, Vol I, f. 113, Extras din „Românul American”, 12 aprilie 1948.

În ciuda tuturor presupunerilor și zvonurilor legate de urmările acestor vizite, din nefericire pentru românii din exil, acestea nu au generat chiar rezultatele așteptate, iar americanii au fost destul de rezervați și limitați în legătură cu sprijinul pe care aveau să-l ofere românilor. Acest lucru este justificat în primul rând de contextul internațional destul de nesigur și de relațiile diplomatice dintre state, care trebuiau menținute în parametri normali.

Românii în documentele americane

Dacă până la acest moment am relatat evenimentele desfășurate în primele luni ale exilului în special pe baza rapoartelor și notelor transmise de către agenții din exil conducerii de la București, considerăm că este relevant să aducem în discuție și abordările și datele identificate în documentele din arhivele americane, întrucât vom putea observa că supravegherea nu se efectua numai din țară către exil, ci și în sens invers, prin reprezentanții americani în România. Referitor la vizita pe care Mihai I a realizat-o în SUA, cât și la vizitele altor foști șefi de stat și prim-miniștri din statele ocupate de sovietici²⁹, G.C.Marshall, Secretarul de Stat american, i-a recomandat președintelui Harry Truman să-și arate disponibilitatea de a-i primi. Această abordare avea la bază și unele argumente, printre care faptul că în acest fel SUA ar arăta păstrarea unor relații diplomatice cu statele satelit, prin acești membrii exilați, dar fără a fi vorba de recunoașterea regimurilor acelor state, ar crea și o oarecare confuzie Uniunii Sovietice cu privire la viitoarele planuri ale SUA și, totodată, ar arăta interesul față de cei care au fost nevoiți să-și părăsească țara³⁰.

Despre regimul din România, un document transmis în iulie 1948 de ministrul Arthur Schoenfeld către Secretarul de stat, arăta poziția acestuia față de natura regimului, dar și față de posibilitatea ca România să fie încorporată Uniunii Sovietice, acțiune discutabilă la acel moment. Totuși, dintre toate celelalte state satelit, România era catalogată ca cea mai bine integrată la modelul sovietic, existând o fuziune mai ales la nivel militar și economic. Chiar și în aceste condiții, o unificare ar fi posibilă dacă ar fi o decizie asumată de liderii de la București, care se consideră că ar accepta un asemenea fapt, dar URSS nu manifestă intenții de acest gen³¹.

Un alt mesaj transmis către Secretarul de Stat american despre România arată că principalele activități derulate de liderii comuniști se concentrează asupra propagandei anti-

²⁹Vizite în SUA au solicitat și ex-regele Peter al Iugoslaviei, primul ministru al Ungariei și primul ministru al Poloniei.

³⁰*Foreign Relations of the United States - 1948*, Vol. IV, Eastern Europe; The Soviet Union, Doc. Nr. 274 (se va cita în continuare *FRUS*, IV, 1948).

³¹*Ibidem*, p. 364.

occidentale, dar și eforturilor de a intimida potențiala opoziție locală, toate acestea având ca fundament încercările constante de a limita orice influențe venite din lumea liberă. Se aduce în discuție inclusiv pierderea de personal american, date fiind acțiunile care sunt derulate de autoritățile române împotriva acestora. Totodată, se vorbește și despre un proces care a avut loc spre finalul anului 1948, în care doisprezece persoane ar fi fost judecate și acuzate pentru că ar fi urmărit înființarea unui sistem de spionaj pentru SUA și Marea Britanie³². Prin urmare, observăm că deși nu au existat acțiuni concrete din partea Marilor Puteri față de ilegalitățile din România, a fost creat totuși un sistem tacit de supraveghere prin care se urmărea evoluția scenei politice românești sub regimul comunist.

În egală măsură, tot din arhivele SUA aflăm unele informații și despre perspectiva acestora față de Comitetul ce se dorea organizat în exil și cu precădere despre disputele care tot apăreau între membrii exilului. Astfel, Departamentul de Stat considera că aceste discordii nu fac decât să prejudicieze obiectivele pe care Comitetul al trebui să le servească și dacă în viitorul apropiat aceste disensiuni nu se vor transforma în contribuții constructive la obiectivele principale, Departamentul poate fi obligat să-și reevalueze poziția cu privire la fezabilitatea și utilitatea unei astfel de întreprinderi³³. În ciuda problemelor întâmpinate, SUA nu și-a reconsiderat decizia cu privire la Comitet, acesta ajungând în final să capete o formă general acceptată de toți actorii politici implicați.

Retragerea „naționalității” române pentru membrii familiei regale

Momentul în care membrilor familiei regale li s-a retras cetățenia română a reprezentat un alt argument pentru faptul că autoritățile de la București urmăreau înlăturarea monarhiei din viața statului prin toate mijloacele posibile. Astfel, în urma hotărârii Consiliului de Miniștri, la 22 mai 1948, s-a retras naționalitatea fostului rege Mihai, dar și mai multor membri ai familiei sale, dintre care Regina-mamă Elena, principesa Elisabeta de Hohenzollern, Ileana de Habsburg și principele Nicolae de Hohenzollern³⁴.

Decizia a venit ca urmare a declarațiilor de la București, care transmiteau ideea că ex-regele alături de ceilalți membri ai familiei sale „continuă să acționeze contrar intereselor poporului român și Republicii Populare Române, prin fapte contrarii datoriei de a fi credincioși față de

³²*Ibidem*, p. 383.

³³*Ibidem*, p. 432.

³⁴ACNSAS, *Fond SIE*, Dosar 6096, Vol. I, f. 125, Buletin informativ, 22 mai 1948.

această țară”³⁵. Cu alte cuvinte, fiind vorba despre o neconcordanță între valorile și principiile promovate de fostul suveran în afara granițelor și cele transmise de liderii comuniști în țară, această măsură nu a făcut decât să adâncească ruptura dintre cele două sisteme și să ateste o stare de fapt.

În plus, pe lângă retragerea cetățeniei, le-au fost confiscate și toate proprietățile regale din România, dintre care un număr de 159 de castele. Atât cetățenia cât și proprietățile, vor fi treptat recăpătate aproape jumătate de secol mai târziu, în timpul mandatului președintelui Emil Constantinescu³⁶.

Formarea și activitatea Comitetului Național Român

După îndelungi dezbateri și contradicții între membrii exilului românesc, aceștia au reușit în primăvara anului 1949 să se grupeze în jurul formațiunii care se dorea organizată încă din primele momente ale sosirii fostului monarh în exil. Comitetul Național Român, sau așa-numitul guvern din exil, avea în componența sa membrii ai fostelor partide democratice, iar președintele acestuia a fost numit Generalul Nicolae Rădescu, ultimul prim-ministru democrat al României, care s-a aflat la conducere până în anul 1950 când a fost înlocuit de Constantin Vișoianu³⁷, ca urmare a imposibilității fostului lider de a-și alinia viziunea la cea a fostului suveran și a majorității din Comitet. N. Rădescu, cât și ceilalți membrii, au fost aleși doar dintre foștii lideri democrați pentru a arăta că acest Comitet își propunea continuarea și promovarea valorilor democratice³⁸.

Principala dispută s-a conturat tocmai în jurul alegerii celor care urmau să adere mișcării, dat fiind faptul că Generalul Rădescu milita pentru selectarea membrilor fără un istoric politic, iar ex-regele considera că acest lucru nu ar aduce rezultate mai bune decât dacă ar fi aleși cei din fostele partide, care deja erau legați de ideile democratice pe care le-ar fi promovat în continuare. În cele din urmă Rădescu a acceptat să lucreze cu foștii lideri ai partidelor, dar acest lucru a generat tensiuni permanente și a dus implicit la îngreunarea activității³⁹. Întrebat fiind despre aceste conflicte, fostul suveran a oferit o explicație care rezumă întocmai contextul în care se desfășurau lucrurile, spunând că: „Acest Comitet a fost de la început și pînă la sfârșit în criză, pentru că el însuși era expresia unei crize”⁴⁰.

³⁵*Ibidem.*

³⁶Președinte al României între anii 1996-2000.

³⁷Fost Ministru al Afacerilor Externe.

³⁸Mircea Ciobanu, *Regele Mihai I și exilul românesc*, Ed. Princeps, Iași, 1994, pp. 15-16.

³⁹*Ibidem*, pp. 31-32.

⁴⁰*Ibidem*, p. 34.

De asemenea, și relațiile cu legionarii au fost destul de dificile, aceștia manifestând interes pentru noua formațiune organizată. Totuși, în ciuda promisiunilor de conformare la direcțiile CNR și a tuturor presiunilor, ex-regele Mihai I a decis fără urmă de îndoială că o asemenea colaborare nu ar genera efecte pozitive. Legionarii nu erau nici persoane demne de încredere, iar mai mult de atât, nici americanii nu ar fi fost deschiși la recunoașterea unui organism alcătuit de personalități cu un asemenea istoric și cu o orientare politică incompatibilă cu valorile democratice⁴¹.

Deși românii l-au descris de fiecare dată ca un guvern în exil, oficial el nu a primit această recunoaștere internațională. SUA a permis prezența acestei grupări pe teritoriul american, dar fără a-l recunoaște ca o autoritate. Acest lucru nu ar fi fost niciodată posibil, având în vedere faptul că Statele Unite purtau relații diplomatice cu guvernul de la București și mai mult de atât, nu doreau să afecteze nici raporturile cu URSS, care dintr-un asemenea gest ar fi putut înțelege că americanii susțin acțiunile îndreptate împotriva sovieticilor⁴².

O altă problemă la nivel organizațional cu care se confrunta acest Comitet era legată de lipsa fondurilor, care îngreuna destul de mult activitatea. În acest sens, la puțin timp după formarea sa, N. Rădescu cere sprijin americanilor în cadrul unei întâlniri, dar rezultatul nu a fost cel scontat, întrucât aceștia erau de părere că fondurile solicitate de general erau imposibil de accesat⁴³.

Comitetul Național Român n-a fost totuși singura formațiune de această factură, întrucât și celelalte țări ale blocului comunist și-au creat astfel de organisme, precum: cehii, bulgarii sau polonezii. Totuși, exista o diferență destul de semnificativă, care a atras de altfel și mai multă ură asupra Comitetului român, aceea că în cazul României, acțiunile se întâmplau sub patronaj regal. Despre CNR s-a știut prea puțin în țară, pentru că autoritățile au încercat să ascundă orice știre despre o posibilă activitate a exilaților⁴⁴. Deși în rândul populației subiectul era tratat cu multă discreție, liderii de la București erau la curent cu toate cele întâmplate în procesul de formare al acestui Comitet, fapt ce este demonstrat inclusiv de rapoartele transmise în special de așa numitul „Sergiu”⁴⁵.

Totuși, în ciuda dificultăților întâmpinate, activitatea CNR a continuat, chiar dacă nu în ritmul dorit. Despre acțiunile reprezentanților CNR aflăm inclusiv din interviurile pe care le-a

⁴¹*Ibidem*, pp. 16-19.

⁴²*Ibidem*, p. 15.

⁴³*FRUS*, V, 1949, p. 285.

⁴⁴Mircea Ciobanu, *Regele Mihai I și exilul românesc*, p. 22.

⁴⁵ACNSAS, *Fond SIE*, Dosar 6096, f. 150, Raport 23, 30 mai 1948.

acordat Mihai I în anii `90, iar acestea se concentrau în mare parte în jurul susținerii și integrării românilor aflați peste hotare, având în vedere că statutul de exilat le îngreuna viața în mod considerabil. Astfel, diaspora era în contact permanent cu liderii și trimișii Comitetului în diferite state. Dificultățile cele mai mari veneau din imposibilitatea celor mai în vârstă de a-și asigura traiul, ei fiind cei care aveau cea mai mare nevoie de sprijin, întrucât în privința tinerilor era vorba despre o adaptare mai rapidă la noile realități⁴⁶.

O altă problemă regăsită recurent în cercurile din exil era incertitudinea și lipsa de încredere care plana la orice pas. Securitatea a avut puterea de a se infiltra în cercurile exilului încât era aproape imposibil să faci diferența între cei care erau cu adevărat bine intenționați și cei care erau trimiși ai autorităților de la București⁴⁷.

Alte acțiuni făceau referire la mai multe memorii și documente redactate de membrii CNR în scopul condamnării Uniunii Sovietice pentru încălcarea tratatelor și a dreptului internațional, aspecte pe care le-au semnalat în egală măsură și alte comitete. Totodată, în anul 1949, Comitetul publică inclusiv o carte intitulată „Suprimarea drepturilor în România”, care prezenta situația din România și felul în care URSS a impus regimul de la București⁴⁸. Ecoul stârnit de această publicație a fost unul destul de răsunător, fapt ce a dat încredere Comitetului că americanii vor lua unele măsuri, însă situația nu s-a îmbunătățit.

Comitetul va intra într-o nouă etapă odată cu demisia Generalului Rădescu. Inițial s-a propus ca președinția să fie asigurată de un Comitet de Direcție compus din Gr. Gafencu, A. Popa și C. Vișoianu, dar acest lucru contravenea statutului organizației⁴⁹. În final, după consultarea membrilor CNR, ex-regele l-a numit la conducere pe Constantin Vișoianu, care se va afla în această poziție până la desființarea Comitetului.

Tot la inițiativa CNR a fost înființată în anul 1951 Fundația Universitară Carol I la Paris, cu același scop de a susține românii din diaspora, a cărei activitate s-a concentrat pe sprijinirea intelectualilor aflați în exil, în special a tinerilor. Ei au fost cei care au beneficiat de ajutor mai ales în domeniul educațional, inclusiv prin burse de studiu, având astfel parte de o integrare destul de naturală și de o șansă de a se dezvolta, indiferent de orientarea lor politică sau de statut.

⁴⁶Mircea Ciobanu, *Regele Mihai I și exilul românesc*, pp. 56-57.

⁴⁷*Ibidem*, p. 58.

⁴⁸*Ibidem*, pp. 51-52.

⁴⁹Ion Calafeteanu, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc (1946-1950)*, Ed. Enciclopedică, București, 2000, p. 313.

Dezavantajul care apărea pe termen lung era acela că odată asimilați de către statele gazdă, cea mai mare parte a acestor tineri pierdeau contactul cu România și își creau o viață în străinătate, iar acest lucru reprezenta o pierdere importantă pentru grupurile din exil, care aveau în permanență nevoie de prezența și susținerea românilor din diaspora⁵⁰. Fundația a fost creată pentru a reprezenta în primul rând un institut de cultură, dar și pentru continuitatea fundației din timpul primului rege al României, fiind dorința fostului suveran de a construi acest centru cultural român în străinătate⁵¹.

Analizând foarte succint planurile și intențiile CNR, observăm că cel puțin la nivel teoretic au existat diverse demersuri și măsuri care să promoveze valorile democratice îmbrățișate de membrii exilului și care să vină în sprijinul celor aflați departe de casă, dar în practică lucrurile nu se concretizau în ritmul dorit. Acest lucru era cauzat și de faptul că susținerea occidentului venea de multe ori la nivel declarativ și mai puțin oficial, tocmai pentru că România și statele din blocul comunist au fost sacrificate în înțelegerile dintre SUA și URSS, în schimbul Franței, Italiei și Greciei unde li s-a interzis sovieticilor să mai acționeze. În plus, inclusiv organizarea românilor din exil era adesea deficitară, iar condițiile în care ar fi trebuit să-și pună planurile în aplicare erau cel mai frecvent ostile și îngreunau procesele și luarea deciziilor. Mai mult, un alt impediment a fost și tensiunea permanentă aflată în interiorul mișcării. Pe lângă faptul că nu aveau parte de o susținere reală din extern, se confruntau constant și cu disputele interne, ceea ce a afectat inevitabil puterea de acțiune a CNR.

La o primă vedere a activității Comitetului, am putea afirma că acest organism a avut inițiativă și dorință de acțiune, chiar dacă uneori poate nu pe un front cu totul unitar, însă contextul în care era nevoit să-și implementeze direcțiile a fost un factor care o influențat semnificativ întreaga sa existență, iar rezultatele scontate nu au ajuns să fie atinse.

Concluzii

Lucrarea de față a urmărit expunerea realităților politice naționale și internaționale de după abolirea monarhiei din România și felul în care cele două lumi nou create: o Românie comunistă și un exil eterogen, au ajuns să promoveze direcții cu totul distincte, dar și să se intersecteze. În timpul în care țara se avânta tot mai adânc în regimul de influență sovietică, românii din exil făceau eforturi pentru păstrarea valorilor democratice și pentru condamnarea conducerii de la București.

⁵⁰Mircea Ciobanu, *Regele Mihai I și exilul românesc*, p. 57.

⁵¹Ion Calafeteanu, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003, pp. 35-36.

Primii ani au fost unii de reconstrucție și de organizare, indiferent că vorbim despre exil sau despre Republica proaspăt instaurată, fiecare dintre aceste sisteme având propriile lacune. În privința diasporei provocarea cea mai mare a fost să se alinieze unei singure viziuni și mai apoi să obțină atât de mult așteptata susținere din partea lumii libere, fapt care în cele din urmă nu s-a concretizat și care a dus implicit la eșecul multor planuri și deziderate. Când vine vorba despre regimul comunist, cel puțin în relația cu exilul din primii ani, nu au existat niște planuri și măsuri concrete, fiind vorba mai mult despre o rețea de informatori, care preluau știrile din diverse surse ale căror veridicitate este dificil de demonstrat și le transmiteau autorităților din țară. Aceste aspecte atestă că pentru început vorbim doar despre o supraveghere a activităților din exil, dar nu și despre măsuri clare de acțiune, care aveau să apară în anii de mai târziu, explicația fiind aceea că sistemul încă nu ajunsese să fie definit.

Prin cele prezentate și identificate până la acest moment, putem spune că ipotezele enunțate la începutul articolului se susțin, iar exilul a reprezentat un spațiu de acțiune pentru membrii săi și implicit pentru ex-regele Mihai I, dar în ciuda tuturor demersurilor, obstacolele întâmpinate și contextul mai puțin favorabil nu le-au permis să realizeze tot ceea ce și-au propus. De asemenea, autoritatea liderilor comuniști nu s-a evidențiat peste hotare în anii de început, fiind vorba mai mult despre o monitorizare permanentă, dar fără planuri sau intervenții bine definite. Acest lucru ar putea fi justificat și prin faptul că exilul nu a avut puterea de a acționa într-un mod considerabil, în așa fel încât să provoace o reacție a organelor comuniste, dar și printr-o posibilă lipsă de resurse și mecanisme a autorităților, care să le permită înlăturarea opoziției din afara țării.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

Documente inedite

Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Fond SIE*, Dosar Nr. 6096, Vol. I.

Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Fond SIE*, Dosar Nr. 6096, Vol. II.

Documente edite

Calafeteanu, Ion, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003.

Foreign Relations of the United States - 1948, Vol. IV, Eastern Europe; The Soviet Union.

Foreign Relations of the United States - 1949, Vol. V, Eastern Europe; The Soviet Union.

Surse secundare

Calafeteanu, Ion, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc (1946-1950)*, Ed. Enciclopedică, București, 2000.

Ciobanu, Mircea, *Regele Mihai I și exilul românesc*, Ed. Princeps, Iași, 1994.

Idem, *Convorbiri cu Regele Mihai I al României*, Humanitas, București, 1992.

Mandache, Diana, *Exilul Regelui*, Ed. Curtea Veche, București, 2016.

Porter, Ivor, *Mihai I al României, Regele și țara*, Ed. Allfa, București, 2007.

Scurtu, Ioan, *Monarhia în România (1866-1947)*, Ed. Danubius, București, 1991.

Tănase, Stelian, *Conversații cu Regele Mihai I*, Ed. Corint, București, 2018.

Surse web

Interviu realizat de Arachelian Vartan: „Regele Mihai I, despre plecarea din România, după abdicare din anul 1947”: https://www.youtube.com/watch?v=ag_r1VB2UiE. (accesat pe 24.07.2023).